

ЕКОЛОШКА БЕЗБЕДНОСТ И БЕЗБЕДНОСТ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

ДЕЈАНА ЈОВАНОВИЋ ПОПОВИЋ
Факултет безбедности, Универзитет у Београду
Господара Вучића 50, 11040 Београд
ddejana@eunet.rs

САЖЕТАК: Научници и политичари, нарочито у нашој земљи, често замењују термин безбедност животне средине и еколошке безбедности. Безбедност животне средине користи се да опише претњу политичкој стабилности услед деградације животне средине док еколошка безбедност означава стварање услова у којем физичко окружење заједнице омогућава задовољење потреба становништва без смањења природних резерви. Сходно томе, концепт одрживог развоја врло је важан у разумевању еколошке безбедности. У раду су представљени трендови у развоју концепта безбедности и промена у животној средини, као и допринос научника у расветљавању термина безбедности животне средине и еколошке безбедности.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: еколошка безбедност, безбедност животне средине, одрживи развој, конфликти

Крај Хладног рата није само донео ублажавање надметања суперсила него је и омогућио међународној заједници, претходно заокупљеној претњом нуклеарним ратом, да сагледа растућу опасност од глобалних еколошких проблема. Сходно томе, потреба за редефинисањем појма безбедности наступила је седамдесетих година прошлог века. Почетком осамдесетих година 20. века Ричард Алман (Richard Ullman) један је од првих научника који је захтевао да еколошки фактори буду интегрисани у концепт безбедности. Многобројни научници, креатори политике или активисти предлагали су проширење коришћења концепта безбедности ван пређашњег геополитичког и војног оквира, узимајући у обзир еколошке претње које најозбиљније угрожавају људско благостање.

Иако је безбедност животне средине прихваћена као нормативни концепт, њено значење и даље остаје опскурно и веома комплексно. Алман [Ullman 1983], Метјуз [Mathews 1989] и Мајерс [Myers 1989, 1993] стављају

еколошку материју на дневни ред националне безбедности САД. Док *национална безбедност* има државу као главни референтни објекат, *људска безбедност* као референтне објекте има људска бића или људску врсту. По Лотару Броку (Lothar Brock), са Института за мировна истраживања из Франкфурта, кључна питања гласе: „Шта је референтни предмет безбедности животне средине, безбедност или животна средина, конфликти који се воде због природних ресурса или еколошки квалитет живота? У последњем случају, да ли су загађеност и деградација проблем као такви, или прерастају у еколошку забринутост само када прелазе одређени праг? Како се такав праг може установити? Шта су субјекти безбедности животне средине? Државе? Друштва? Људи? И, на крају, да ли се може говорити о еколошкој безбедности уколико се има на уму да се животна средина мењала током историјских процеса на Земљи?“ [Brock 1997: 18].

Генерални проблем лежи у дефинисању шта тачно чини еколошку безбедност и безбедност животне средине. Широки дијапазони еколошких интереса стављени су под окриље еколошке безбедности и безбедности животне средине, чинећи границе у овој области веома нејаснима. Научници веома често нападају студије еколошке безбедности и безбедности животне средине, јер сматрају да није реч о легитимној области истраживања, или пак критикују еластичност концепта безбедности, с обзиром на то да прелази оквире традиционалне војне области [Deudney 1990; Levy 1995]. У сваком случају, многе контроверзе у вези с еколошком безбедношћу и безбедношћу животне средине леже у концептуалној основи, мада нико не може порећи и политичке мотиве оних који желе да уздигну или пак зауставе уздизање еколошких брига на исти ранг на којем се налази војна безбедност [Gleditsch 2001: 3].

Расправа о животној средини и безбедности повезала је две различите заједнице, академску и заједницу која се бави креирањем политике, које су у прошлости имале мало додирних тачака и различито приступале веома значајним циљевима. У оквиру академске заједнице постоји „породица“ која се бави темама безбедности, мира и конфликта, с једне, и креирањем политике развоја и животне средине, с друге стране. Истраживања на пољу мира и конфликта усредсређена су првенствено на узроке конфликта и услове под којима долази до разрешавања тих конфликта, укључујући еколошку деградацију, оскудицу ресурса и њихову комплексну интеракцију с другим друштвено-економским проблемима. Супротно томе, истраживање политике животне средине полази од еколошких промена и изучава њихове друштвено-економске узроке и последице, те даје препоруке деловања с овог становишта. Такође, и на нивоу креирања политике учавамо различите приступе и интересе. Док су учесници који се баве политиком безбедности углавном фокусирани на нове, не-војне изазове политике без-

бедности, учесници креирања политике животне средине употребљавају инострана искуства и аргументе политике безбедности не би ли указали на ургентност решавања проблема животне средине, нарочито оних на глобалном нивоу [Carius & Imbusch 1998: 8].

Уз уважавање комплексности појмова еколошке безбедности и безбедности животне средине, у раду ће бити више говора о трендовима у развоју безбедности и променама у животној средини, као и покушајима разних научника да дају свој допринос у расветљавању појмова еколошке безбедности и безбедности животне средине.

ТРЕНДОВИ У РАЗВОЈУ БЕЗБЕДНОСТИ И ПРОМЕНЕ У ЖИВОТНОЈ СРЕДИНИ

Безбедност животне средине један је од производа концептуалног размишљања значајних теоретичара у овој области [Ullman 1983; Mathews 1989; Myers 1993; Westing 1989; Buzan *et al.* 1998]. Еволуција повезивања концепата животне средине и безбедности у истраживањима друштвених наука разликује три фазе истраживања безбедности у контексту промена у животној средини [Rønnefeldt 1997; Brauch 2003]:

Фаза I: Истраживања седамдесетих и осамдесетих година 20. века довела су до сарадње прво између UNEP-а (Програм UN-а за животну средину) и SIPRI-ја (Стокхолмски међународни институт за мировна истраживања), а касније између UNEP-а и PRIO-а (Међународни институт за мировна истраживања из Осла) на пољу еколошког утицаја на ратове. Током прве фазе јасно је изражена потреба за редефинисањем безбедности да би се укључиле нове претње и прихваћена схватања да објект безбедности није само држава, него шири концепт с многобројним димензијама – војним, политичким, економским – и на разним нивоима: систем, држава, појединац.

Фаза II: Током 90-их година 20. века на два обимна емпиријска научна пројекта радила је група из Торонта [Homer-Dixon 1991, 1994, 1999; Homer-Dixon & Blitt 1998] и Бернско-циришка група [Bächler *et al.* 1996, 1996a, 2002]. Њихове емпиријске студије случаја биле су усмерене на интеракцију фактора глобалне промене, деградације животне средине, оскудице и начина на који ови фактори утичу на сукобе настале због животне средине или на сарадњу.

Фаза III: Од средине 90-их година 20. века, делимично као реакција и модификација рада ова два истраживачка тима, друге истраживачке групе покренуле су другачија компаративна проучавања и концептуално продубљивање, делимично се ослањајући на моделовање, напоре у менаџменту и усмеравајући се на потенцијални конфликт коришћених ресурса, неуспех држава и синдроме глобалних промена. Сајмон Далби

сматра да „дискусије о еколошкој безбедности сада могу ући у четврту фазу синтезе и поновног разматрања безбедности“ [Dalby 2002: 96].

У току прве три фазе истраживања еколошких и безбедносних тема повезаних с глобалним променама животне средине, еколошком оскудицом, деградацијом и стресом, као и њиховим могућим друштвено-политичким последицама, стављена су на дневни ред научних истраживања и у друштвеним и у природним наукама, али такође и на дневни ред влада и међународних организација.

Миленијумски извештај генералног секретара УН [Annan 2000] помиње неколико међународних организација које су означиле везе између стреса животне средине и конфликта. Светски самит одрживог развоја (The World Summit on Sustainable Development), одржан у Јоханезбургу 2002. године, у својој политичкој декларацији и плану спровођења упућивао је на *безбедност хране*, али нису укључене *безбедност живојне средине* или *људска безбедност*. Кофи Анан (Kofi Annan) указује на потенцијалне претње изазване проблемима у животној средини и предлаже да систем УН треба да „гради додатне капацитете како би се анализирале и обрадиле потенцијалне претње конфликта који потичу од међународних неравномерности природних ресурса“ [Annan 2003].

У том погледу, Програм УН за животну средину (UNEP) био је активан на три поља: а) Огранак за управљање несрећама (Disaster Management Branch – DEPI); б) UNEP-ов акциони озонски програм (Ozone Action Program – DTIE); и в) UNEP-ова јединица за постконфликтне процене (Post Conflict Assessment Unit) [Haavisto 2003]. У јануару 2004. године UNEP је идентификовао „потребу за научном проценом везе животне средине и конфликта у смислу промовисања превенције конфликта и градње мира“. UNEP-ово одељење за рано упозоравање и процену (Division of Early Warning and Assessment – DEWA) лансирало је иницијативу „Животна средина и превенција конфликта“ у циљу подстицања „међународног напора у промовисању превенције конфликта, мира и сарадње кроз активности, процедуре и акције“ у вези са заштитом животне средине, опоравком и ресурсима [UNEP 2004].

Организација за безбедност и сарадњу у Европи (OSCE) бавила се безбедносним ризицима који проистичу из стреса животне средине. Међу нетрадиционалним безбедносним ризицима са којима се суочавају земље чланице OSCE из Централне, Источне и Југоисточне Европе, Кавказа, централне Азије и других делова бившег Совјетског Савеза налазе се прекогранична загађења, несташице пијаће воде, одлагање радиоактивног материјала, смањење губитка људства у несрећама изазваним људским фактором и природне катастрофе. У том контексту постоји неколико опасних места у региону Балтичког мора, Балкана, централне Азије, Црног и

Каспијског мора, као и Кавказа. Економски форум OSCE-а организовао је неколико састанака у вези с темама из безбедности животне средине (Brauch 2003).

У другој половини 2002. године OSCE, UNEP и UNDP (Програм Уједињених нација за развој) предузели су заједничку иницијативу у промоцији коришћења менаџмента животне средине као стратегије у смањењу опасности у Југоисточној Европи и на Кавказу. Резултати су били изнети на Петој министарској конференцији у Кијеву, маја 2003. године, и том приликом усвојена је стратегија животне средине за земље Источне Европе, Кавказа и централне Азије. После Кијева се иницијатива ENVSEC (Environmental security – безбедност животне средине) усредсређује на: 1. процену рањивости и мониторинг животне средине и безбедносну повезаност; 2. развој политике и њену примену; и 3. институционални развој, развој капацитета и заштиту¹.

Организација за економску сарадњу и развој (OECD) такође је указала на повезаност развоја, животне средине и конфликта у неколико изјава о стратегијама, као што је *Развој њомоћи, мира и развој сарадње 21. века* (Development Assistance, Peace and Development Co-operation of the 21st Century) [OECD/DAC 1997], и у раду о економској димензији еколошке безбедности. Ова повезаност одражава се у *Смерницама о конфликтју, миру и развоју сарадње* (Guidelines on Conflict, Peace and Development Co-operation) [OECD/DAC 2000].

Европска унија (ЕУ) ради на двама стратегијама *безбедности животне средине*: а) интегрисању циљева животне средине у све секторске процедуре (Cardiff process), укључујући оне везане за развој, иностране и безбедносне процедуре; и б) наглашавању превенције и менаџмента конфликта у својим активностима у међународним организацијама (UN, OSCE) и за специфичне регионе.

На заседању Савета Европе (European Council), у Барселони, марта 2002. усвојена је стратегија одрживог развоја која подвлачи значај интеграције забринутости на пољу животне средине у секторску процедуру. Савет Европе је у Солуну 2003. године одобрио такозвану *зелену стпрашеију* за чланице ЕУ.

Многобројне студије, поготову оне у природним наукама, у расправама о безбедности животне средине од 1990. године, занемаривале су или нису успеле да интегришу доприносе глобалне заједнице која се бави променама животне средине. У великој мери томе су допринели и

¹ У октобру 2004. године објављен је извештај о сарадњи у области еколошких ризика на јужном Кавказу, који указује на: а) еколошку деградацију и приступ природним ресурсима у зонама конфликта; б) прекограничне изворе воде, природне опасности, индустријска и војна наслеђа; в) пораст становништва и брз развој у великим градовима.

научници из области природних наука, који нису успели да интегришу своје резултате у глобалну расправу о овој тематици. Такође, у прве три процене Међудржавног панела о климатским променама (IPCC) није био разматран пређашњи и потенцијални друштвено-економски и политички утицај климатских промена [National Research Council 2002; Schwartz & Randall 2003].

Према томе, сада постоји потреба да се уђе у четврту фазу истраживања о повезаности животне средине и безбедности, која се гради на расположивој евиденцији, уз покушаје да се превазиђу недостаци. Крајњи циљ четврте фазе истраживања о људској и безбедности животне средине и мира јесте навођење твораца политике на антиципаторно учење прихватањем нових парадигми које воде проактивним еколошким иницијативама и понашањима. Они морају препознати и означити коренске узроке фаталних исхода деградације животне средине пре него што они доведу до озбиљних криза, које могу, у екстремним случајевима, ескалирати у насилне конфликте. Специфичне стратегије које би биле покренуте морају се разликовати од случаја до случаја и морају укључивати специфични контекст, историју, као и склоност ка конфликту [Brauch 2003; 2005].

ЕКОЛОШКА БЕЗБЕДНОСТ И БЕЗБЕДНОСТ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Појмови *еколошка безбедност* и *безбедност живојне средине* врло често користе се у истом контексту; међутим, мора се правити јасна разлика између ова два појма [Rogers 1997: 503]. Такође, од изузетне је важности да се на српском језику успостави сагласност у погледу термина *еколошка безбедност* и *безбедност живојне средине*. „Животна средина“ и „екологија“, као кључни концепти у природним и друштвеним наукама, користили су се у различитим школама и традицијама, у појмовним оквирима и приступима, и то као водећи концепти. *Encyclopaedia Britannica* дефинише животну средину као скуп физичких, хемијских и биотичких фактора који делују на организам или еколошку заједницу и битно одређују његов облик и опстанак. Екологија се односи на „проучавање односа организама и њихове животне средине“.

Од 50-их година прошлог века разматране су везе промена у животној средини и безбедности [Osborn 1953; Brown 1954; Ophuls 1977; Ophuls & Boyan 1992]. Од 90-их година 20. века појмове *безбедности живојне средине* [Westing 1989] или *еколошке безбедности* [Rogers 1997; Lonergan 2002] развијали су научници, владе и међународне организације. Постоје многобројне критике концепата еколошке безбедности и безбедности животне средине, и то углавном политичара, због наводне неодређености и некорисности њиховог дефинисања [Barnett 2001; Dalby 2002]. И научници који су оријентисани на политику, као и концептуално оријентисани творци

политике, усредсредили су се на комплексне везе и међузависности ризика у животној средини и изазова и утицаја на перцепцију безбедности, за које су се појмови безбедности животне средине и еколошке безбедности често користили наизменично и везано за различите нивое безбедности [Rogers 1997]. Пошто су и безбедност и животна средина „релативно еластични појмови“, било је лако „установити или оспорити везу ова два појма“ [Matthew 2000: 36].

Безбедност животне средине (environmental security)

Катрина Роџерс (Katrina Rogers) сматра да треба разликовати појам *безбедности животне средине* (environmental security) од *еколошке безбедности* (ecological security) [Rogers 1997: 503–509]. Према њеном мишљењу, научници и политички актери често замењују термине безбедности животне средине и еколошке безбедности. Стога она предлаже, у смислу даљих истраживања и разјашњавања ова два термина, да се безбедност животне средине представља у смислу заштите ресурса, а не њиховог очувања, или конзервације. *Безбедности животне средине* користи се да опише претњу политичкој стабилности услед еколошких проблема, као што су деградација воде, дефорестација, повећање оскудице ресурса, који у различитом степену доприносе повећаној нестабилности у одређеним областима.

Комисија Брунтландове, Светска комисија за животну средину и развој (The Brundtland Commission, the World Commission for Environment and Development – WCED) 1987. године била је прва међународна институција која је изричито указала на везу између деградације животне средине и конфликта и истакла је такође да концепт мора бити проширен и мора укључивати све већи утицај деградације животне средине: локално, национално, регионално и глобално (WCED 1987: 291).

Светска федерација удружења УН (World Federation of UN Associations, WFUNA) (претходно звани Миленијумски пројект УН) дефинише безбедност животне средине као „способност животне средине да обезбеди подршку животу“, која се састоји од три поделементa: а) превенције или опоравка од штете која је причињена животној средини током војних дејстава; б) превенције или одговора на конфликте који се воде због животне средине; и в) заштите животне средине због њених нераздвојивих моралних вредности [WFUNA 2008].

Безбедности животне средине користи се у смислу заштите и одбра-не природних ресурса. На пример, 1995. године у уводу Националне стратегије безбедности САД (U.S. Nacional Security Strategy) наводи се:

„Заштита наше националне безбедности – нашег људства, наше територије и нашег начина живота – приоритет је владе и уставна обаве-

за... Широки опсег деградације животне средине прети да угрози политичку стабилност у многим регионима и земљама.“ [Woodrow Wilson Report 1995: 47].

Ова изјава одраз је имплицитне везе интереса националне безбедности и деградације животне средине као претње политичкој стабилности. Безбедност животне средине налази се на листи заједно с другим питањима која угрожавају националну безбедност. У другим деловима Националне стратегије безбедности САД набрајају се и други безбедносни ризици, као што су тероризам, наркотици, прилив избеглица, као и транснационални изазови животне средине. У том контексту безбедност животне средине дефинише се као фундаментални део националне безбедности, а то представља заштиту и одбрану ресурса земље.

Лотар Брок (Lothar Brock) дефинисао је 1991. године безбедност животне средине као нормативну везу осмишљену да се носи с негативном везом животне средине и људских активности. То укључује избегавање вођења ратова који су мотивисани животном средином, ратова у вези с ресурсима, као и деградацију животне средине, коју он дефинише као облик рата. Из перспективе истраживања мира Брок [Brock 1991: 408] је указао на неколико веза између мира и животне средине: а) осиромашење животне средине води далекосежном друштвеном конфликту и рату; б) модификација животне средине као инструмент у међудруштвеним односима; в) еколошко осиромашење као специфичан узрок насиља; г) поуздање и поверење на којима се гради еколошка сарадња; д) коришћење војних средстава ради спровођења еколошких стандарда; и) здрава животна средина као интегрални део свеобухватне безбедности. Међутим, само је неколико истраживача разматрало притиске које животна средина може вршити на рат. Брок је [Brock 1991; 1997] критиковао неодрживу генерализацију да еколошка оскудица води насилном конфликту. По Броку кључно питање је оно о референтном објекту: „безбедност животне средине, насилни конфликти у вези с природним ресурсима или еколошки квалитет живота“ [Brock 1997: 18]. У анализи *секуријизације* животне средине он се залагао „за ширу анализу еколошких промена и њену повезаност с економским и политичким променама“.

Према Дајеру [Dyer 2002: 67–81] безбедност животне средине „треба да узме у обзир просторни и временски распон (универзални и међугенерациски) промена животне средине“. Супротно томе, Метју [Matthew 1997: 71–90] је тврдио да „би концизна, уско усмерена и систематска дефиниција била од користи за сврхе политике, истраживања и спасавања животне средине“ [Matthew 1997: 17]. Интегришући друге идеје и интересовања под појмове светског поретка, Метју [1997: 89] предлаже да безбедност животне средине постане „компонента општијег приступа

теорији и пракси светске политике што подвлачи значај начина у којем социјални и еколошки системи утичу један на други. У исто време, безбедност животне средине способна је да стоји сама за себе као мост између стручњака за питања човекове околине и безбедности заједнице.“ Метју [Matthew 2002: 109–124] сматра да истраживање на пољу животне средине и безбедности даје „пионирске доприносе у разумевању померања извора насиља и променљивих захтева безбедности у времену незапамћених неједнакости и међусобне зависности“. Такође, Метју предлаже „ослањање на значајна достигнућа на целом пољу безбедности животне средине“ [Matthew 2002: 120]. Ово истраживање има циљ да оживи перспективу односа природа–друштво, маргинализованог током Хладног рата. Ове различите дефиниције и претпоставке у вези с исходом илуструју недостатак научне конзистентности и консензуса када је у питању концепт безбедности животне средине.

По Џону Барнету (Jon Barnett) [2001: 129], „безбедност животне средине је процес који своди на најмању меру еколошку несигурност“, постављајући људе као главни референтни објект безбедности. Овом дефиницијом он „настоји да обради фундаменталне узроке који доводе до деградације животне средине“. Он дефинише безбедност животне средине такође као прилагодљив процес „који је осетљив на промене и настоји да променама управља на миран начин“. Према њему безбедност животне средине налаже да државе „делују на унутрашњем нивоу и да обуздавају глобалне, регионалне и локалне процесе који доводе до деградације животне средине и људске несигурности“. У том контексту, он обрађује утицај деградације животне средине на појединца и људе у погледу неухрањености, мањка енергије и чисте воде. Његов концепт ослања се на екологију и теорију хазарда, с кључним представама ризика, рањивости и прилагодљивости.

Артур Вестинг (Arthur Westing) дефинише безбедност животне средине у контексту шире људске безбедности, која се састоји из две испреплетене компоненте: политичке безбедности и еколошке безбедности [Westing 1989]. Вестинг сматра да је повезивање животне средине и безбедности, те, сходно томе, и високе политике, створило политичку свест и осећање хитности, које је неопходно како би се решавали еколошки проблеми и повећала наша безбедност.

У почетку, кључни доприноси дебати о безбедности животне средине потекли су од научника из Северне Америке, Централне и Северне Европе и с подручја јужног Пацифика. Дипломате земаља у развоју су то прихватиле са сумњом. Египатска дипломаткиња Сомаја Сад (Somaya Saad) изнела је мишљење „да богате земље са севера могу себи приуштити да брину о животној средини и да подривају међународноправни принцип

суверенитета у име виших циљева званих безбедност животне средине“. Према њеном мишљењу тај принцип „обезбеђује некакву одбрану против експлоатације признајући сваку земљу, без обзира на то колико слабу у способностима, као легитиман ауторитет у контроли ресурса у оквиру својих граница“ [Lonergan 2002: 275].

Ова забринутост наговештава како земље Севера могу покушати да диктирају обрасце коришћења природних ресурса, приоритете развоја и популациону политику према земљама Југа [Conca *et al.* 1995]. „Данас је ... Север присвојио предмет животне средине, користећи га за маскирање сопствених безбедносних брига“ [Saad 1995: 273]. У неколико земаља у развоју започела је академска дебата о безбедности животне средине и људској безбедности.

Раџендра К. Пачаури (Rajendra K. Pachauri), директор ТАТА института за енергију и ресурсе (Tata Energy and Resources Institute – TERI) у Њу Делхију и садашњи председавајући Међудржавног панела о климатским променама (IPCC), дефинисао је безбедност животне средине као „свођење на најмању могућу меру еколошке штете и промоцију одрживог развоја, с нагласком на прекограничне димензије... Економска рањивост и зависност од ресурса играју кључну улогу у односу еколошких промена и потенцијала за насиље и несигурности у земљама у развоју.“ Такође, Пачаури указује на повезаност између сиромаштва и деградације природних ресурса:

„Прво, непрестана борба да се обезбеди храна и задовоље основне потребе увећава деградацију земљишта у земљама у развоју. ... Друго, погоршање загађења утиче на квалитет ваздуха, заједно са саобраћајем и експанзијом индустрије. ... Треће, промена климе на светском нивоу води порасту температуре и нивоа мора, као и ужасним последицама када је у питању обала јужне Азије. ... Четврто, квалитет и квантитет воде угрожени су због коришћења земљишта, обешумљавања и загађења вода, како на локалном нивоу тако и преко националних граница“; према: [Brauch 2003: 69].

За Пачаурија сиромаштво представља недостатак могућности људи да сачувају контролу својих животних услова. Сходно томе, многи други фактори, као што су недостатак права на имовину, неодржива експлоатација ресурса, рестриктиван приступ ресурсима попут горива, утицај науке и технологије, глобални економски фактори, као и национална економска политика, утврђују затворени круг деградације животне средине и сиромаштва. Недавна дебата око безбедности животне средине проширила се на Африку, Азију и Латинску Америку, а научници земаља Југа понудили су многе друге концептуализације [Brauch *et al.* 2008].

Еколошка безбедност (ecological security)

Док *безбедности животне средине* означава претњу еколошке деградације за политичку стабилност, *еколошка безбедност* означава стварање услова у којима физичко окружење заједнице омогућава задовољавање потреба становништва без смањења природних резерви [Rogers 1997: 503–509]. Денис Пираџиз (Dennis Pirages) и Кен Казинс (Ken Cousins) дефинишу *еколошку безбедност* као очување четири динамичке равнотеже: а) међу људима који живе на високом нивоу потрошње и могућности природе да обезбеди ресурсе и понуду; б) између људске популације и патогених микроорганизама; в) између људи и животињских и биљних врста; и г) у људској популацији [Pirages & Cousins 2005].

Кловис Бригагау (Clóvis Brigagão) разматра везу екологије и безбедности, сматрајући да друштвена неједнакост и локални одрживи развој представљају кључ у промовисању услова еколошке безбедности [Brigagão 1990]. Улога одрживости врло је важна у разумевању еколошке безбедности, јер одрживи развој представља омогућавање задовољења потреба садашње генерације без смањења способности будућих нараштаја да задовоље своје потребе, што је свакако битна компонента еколошке безбедности.

Два примера показују разлику између еколошке и безбедности животне средине. Уколико држава изврши инвазију на другу државу, било због потраге за додатним природним ресурсима било ради заштите, одбране или осигурања континуираног приступа ресурсима, у том случају држава стреми безбедности своје животне средине. Током историје, ова оправдања су се често појављивала и сматрају се уобичајеним узроком рата. Именовањем, на системски начин, узрока деградације животне средине, као што су дугорочне мере конзервације, добија се пример еколошке безбедности. На пример, после нафтног ембарга 1973. године многе индустријски развијене земље предузеле су мере на очувању енергетских извора. Тим поводом, Сједињене Америчке Државе прописале су смањење потрошње нафте. Тада је донет и пропис којим се смањује порез потрошачима који се определе за алтернативне изворе енергије, као што су енергија Сунца, ветра и воде.

Копенхагенска школа проширила је поље безбедности из „конструктивистичке перспективе“. По групи аутора [Buzan *et al.* 1990]: „*Еколошка безбедност* се бави одржавањем локалне и глобалне биосфере као суштинског система подршке, од којег зависе све људске активности.“ Касније су Бузан, Вефер и Де Вилде (Buzan, Wæver & de Wilde) [1998: 71–93] увели научни и политички план активности у смислу анализирања и бављења овим проблемима.

Научни план активности је основа безбедносних потеза, док политичка агенда обухвата три поља: 1. државну и јавну свесност о темама везаним за научни приступ...; 2. прихватање политичке одговорности у бављењу овим темама; и 3. питања политичког управљања, као што су: проблеми међународне сарадње и институционализације – посебно формирање режима, ефективност једностране националне иницијативе, дистрибуција трошкова и благостања, проблеми споровођења и тако даље [Buzan *et al.* 1998: 72].

У научни делокруг о животној средини често су укључене следеће теме [Buzan *et al.* 1998: 74–75] 1. *разарање екосистема* (климатске промене; губитак биодиверзитета, обешумљавање, дезертификација, ерозија земљишта; смањење озонског омотача; загађење); 2. *енерџетски проблеми* (нуклеарна енергија, транспорт нафте, хемијска индустрија, оскудица, неравномерна расподела); 3. *популациони проблеми* (раст становништва, потрошња изнад постојећих капацитета, епидемије, лоши здравствени услови, смањење стопе писмености, неконтролисане миграције, неуправљива урбанизација); 4. *проблеми везани са храном* (сиромаштво, глад, прекомерна потрошња, болести повезани с екстремима; губитак плодне земље и водних ресурса; епидемије и лоше здравствено стање; оскудица, неједнака расподела); 5. *економски проблеми* (заштита неодрживе производње, друштвена несигурност, која води ка циклчном и хегемонистичком колапсу, структуралним асиметријама и неједнакости); и 6. *грађански немири* (еколошка штета изазвана ратом, насиље повезано с еколошком деградацијом).

* * *

Научници често критикују еластичност новог концепта безбедности, с обзиром на то да прелази традиционални војни оквир, сматрају да није реч о легитимној области истраживања, као и да су границе у оквиру еколошке безбедности и безбедности животне средине веома нејасне. И многобројни политичари критикују концепте еколошке безбедности и безбедности животне средине, због наводне неодређености и некорисности њиховог дефинисања.

Концепт безбедности животне средине, као и еколошке безбедности, формулисан је тако да би се еколошка питања подигла на ниво високе политике, односно студије безбедности, и несумњиво представља ширу дефиницију безбедности него што је традиционално национална војна дефиниција. Безбедност животне средине представља смањење или превенцију рата или оружаних сукоба који произлазе из еколошких промена, природних несрећа, ерозије одрживог капацитета планете, као и

еколошких последица рата. С друге стране, концепт одрживог развоја и конзервације ресурса лежи у сржи концепта еколошке безбедности.

Упркос повољним политичким ефектима, многи научници упозоравају да овакво повезивање може представљати непожељну секуритизацију животне средине, која ограничава низ расположивих средстава како би се решили проблеми у животној средини. Ипак, гледано на дуже стазе, уколико су безбедност животне средине и еколошка безбедност део политичке јавне дебате, има више могућности да буду и остварене.

ЛИТЕРАТУРА

- Annan, Kofi. *Millenium Report: We the Peoples. The Role of the United Nations in the 21st Century*. New York: United Nations. 2000. <<http://www.un.org/millennium/sgreport/>>3.3.2-13.
- Annan, Kofi. *Interim Report of the Secretary General on the Prevention of Armed Conflict* (Report of the Secretary General on the World of the Organization, A/58/365-S/2003/888, 12 September 2003).
- Bächler, Günther & Kurt R. Spillmann, (Eds.). *Environmental Degradation as a Cause of War. Regional and Country Studies of Research Fellows*. Rüegger, Chur–Zürich 1996.
- Bächler, Günther & Kurt R. Spillmann, (Eds.). *Environmental Degradation as a Cause of War. Country Studies of External Experts*. Rüegger, Chur–Zürich 1996a.
- Bächler, Günther; Kurt R. Spillmann & Mohamed Suliman (Eds.). *Transformation of Resource Conflicts: Approach and Instruments*. Peter Lang, Bern-Berlin 2002.
- Barnett, Jon. *The Meaning of Environmental Security. Ecological Politics and Policy in the New Security Era*. Zed, London–New York 2001.
- Brauch, Hans Günter. Security and Environment Linkages in the Mediterranean: Three Phases of Research on Human and Environmental Security and Peace, in: Brauch, Hans Günter; P. H. Liotta, Antonio Marquina, Paul Rogers and Mohammed El-Sayed Selim (Eds.). *Security and Environment in the Mediterranean. Conceptualising Security and Environmental Conflicts*. Springer, Berlin 2003: 35–143.
- Brauch, Hans Günter. Environmental threats, challenges, vulnerabilities and risks, in: *Encyclopedia of Life Support Systems*. UNESCO, Paris and Eolss Publishers, Oxford 2005.
- Brauch, Hans Günter; Ursula Oswald Spring; Czeslaw Mesjasz; John Grin; Pál Dunay; Navnita Behera; Béchir Chourou; Patricia Kameri-Mbote & P. H. Liotta (Eds.). *Globalisation and Environmental Challenges: Reconceptualising Security in the 21st Century*. Springer, Berlin 2008.
- Brigagão, Clovis. Amazon and Antarctic: A New Look at Ecological Security. *Journal of Peace Research* 22, 4 (1990): 43–49.
- Brock, Lothar. Peace through Parks? The Environment on the Peace Research Agenda. *Journal of Peace Research* 28, 4 (1991): 407–423.
- Brock, Lothar. The Environment and Security: Conceptual and Theoretical Issues, in: Nils-Petter Gleditsch, (Ed.) *Conflict and the Environment*. Kluwer Academic Publishers, Berlin 1997: 17–34.
- Brown, Harrison. *The Challenge of Man's Future*. Viking Press, New York 1954.
- Buzan, Barry; Morten, Kelstrup; Pierre Lemaitre; Elzbieta Tomer & Ole Wæver. *The European Security Order Recast – Scenarios for the Post-Cold War Era*. Pinter, London 1990.
- Buzan, Barry; Ole Wæver & Jaap de Wilde. *Security. A framework for Analysis*. Lynne Rienner, Boulder–London 1998.

- Carius, Alexander & Kerstin Imbusch. Environment and Security in International Politics – An Introduction in: Alexander Carius & Kurt M. Lietzman. (Eds.) *Environmental Change and Security – A European Perspective*. Springer, Berlin 1998.
- Conca, Ken; Michael Alberty & Geoffrey D. Dabelko. From ecological conflict to environmental security? in Ken Conca; Michael Alberty & Geoffrey D. Dabelko, (Eds.) *Green Planet Blues: Environmental Politics from Stockholm to Rio*. Westview Press, Boulder, CO 1995: 239–244.
- Dalby, Simon. Security and Ecology in the Age of Globalization, in: Woodrow Wilson International Center for Scholars (Ed.): *Environmental Change and Security Project Report 8* (2002 Summer): 95–108.
- Deudney, Daniel. The Case Against Linking Environmental Degradation and National Security. *Millenium*, 19, 3 (1990): 461–476.
- Dyer, Hugh C. Theoretical Aspects of Environmental Security in: Eileen Petzold-Bradley; Alexander Carius & Arpád Vincze (Eds.) *Responding to Environmental Conflicts – Implications for Theory and Practice*. Dordrecht: NATO ASI Series, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, Netherlands, 2008: 67–81.
- Gleditsch, Nils-Petter. Armed Conflict and the Environment: A Critique of the Literature in Paul F. Diehl & Nils-Petter Gleditsch (Eds.) *Environmental Conflict*. Westview, Boulder, CO: 2001: 251–272.
- Gleditsch, Nils-Petter. Environmental Change, Security, and Conflict in: Chester Crocker, Fen Osler Hampson & Pamela Aall (Eds.) *Leashing the Dogs of War: Conflict Management in a Divided World*. United States Institute of Peace Press, Washington, DC 2007: 177–195.
- Haavisto, Pekka. Environmental Post-Conflict Assessments: A New UN TOOL Developed by UNEP in Hans Günter Brauch; P. H Liotta; Antonio Marquina; Paul Rogers; Mohammed El-Sayed Selim (Eds.) *Security and Environment in the Mediterranean. Conceptualising Security and Environmental Conflicts*. Springer, Berlin 2003: 535–562.
- Homer-Dixon, Thomas F. On the Threshold: Environmental Changes As Causes of Acute Conflict. *International Security*. 16, 2 (1991 Fall): 76–116.
- Homer-Dixon, Thomas F.. Environmental Scarcities and Violent Conflict: Evidence From Cases. *International Security*. 19,1 (1994 Summer): 5–40.
- Homer-Dixon, Thomas F. *Environment, Scarcity and Violence*. Princeton, NJ: Princeton University Press 1999.
- Homer-Dixon, F. Thomas & Jessica Blitt. (Eds.) *Ecoviolence: Links Among Environment, Population, and Security*. Rowman & Littlefield Publishers, Oxford 1998.
- Levy, Marc A. Is the Environment a National Security Issue?, *International Security*, 20, 2 (1995): 35–62.
- Lonergan, Steve. Environmental Security in: Ted Munn (Ed.) *Encyclopedia of Global Environmental Change*, vol. 5: Timmerman, Peter (Ed.): *Social and Economic Dimensions of Global Environmental Change*. John Wiley, Chichester 2002: 269–278.
- Mathews, Jessica Tuchman. Redefining Security, *Foreign Affairs* 68, 2 (1989 Spring): 162–177.
- Matthew, Richard Anthony. Rethinking Environmental Security in: Nils-Petter Gleditsch (Ed.) *Conflicts and the Environment*. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, Netherlands, 1997: 71–90.
- Matthew, Richard Anthony. In Defence of Environment and Security Research in Woodrow Wilson International Center for Scholars (Ed.) *Environmental Change and Security Project Report*. 8 (2002 Summer): 109–124.
- Myers, Norman. Environment and Security. *Foreign Policy* 74 (1989 Spring): 23–41.
- Myers, Norman. *Ultimate Security: The Environmental Basis of Political Stability*. New York: Norton, 1993

- National Research Council. *Risk Analysis and Uncertainty in Food Damage Reduction Studies*. National Academy Press, Washington, DC 2002.
- OECD, DAC. *Conflict, Peace and Development Cooperation on the Threshold of the 21st Century* (Paris: OECD). 1997. <<http://www.oecd.org/development/incaf/1886146.pdf>>3.3.2-13.
- OECD, DAC. *Guidelines on Conflict, Peace and Development Co-operation* (Paris: OECD), 2000.
- Ophuls, William. *Ecology and the Politics of Scarcity. Prologue to a Political Theory of the Steady State*. Freeman, San Francisco 1997.
- Ophuls, William & Stephen Boyan. *Ecology and the Politics of Scarcity Revisited. The Unraveling of the American Dream*. W. H. Freeman, New York 1992.
- Osborn, Fairfield. *Our Plundered Planet*. Boston: Little Brown, MA, 1953.
- Pirages, Dennis & Ken Cousins. *From resource scarcity to ecological security*. MIT Press, Cambridge, MA 2005.
- Rogers, Katrina S. Pre-empting Violent Conflict: Learning from Environmental Cooperation, in Nils-Petter Gleditsch (Ed.) *Conflict and the Environment*. Kluwer Academic Press: Netherlands, Dordrecht 1997.
- Rønnfeldt, Carsten F. Three Generations of Environment and Security Research, *Journal of Peace Research*, 34, 4 (1997): 473–482.
- Saad, Somaya. For Whose Benefit? Redefining Security, in Ken Conca; Michael Albery & Geoffrey D. Dabelko (Eds.) *Green Planet Blues: Environmental Politics from Stockholm to Rio*. Westview Press, Boulder, CO 1995: 273–275.
- Schwartz, Peter & Doug Randall. *An Abrupt Climate Change Scenario and Its Implications for United States National Security*, Washington, DC: Environmental Media Services, 2003.
<http://stephenschneider.stanford.edu/Publications/PDF_Papers/SchwartzRandall2004.pdf>3.3.2-13.
- Ullman, Richard. Redefining Security. *International Security* 8, 1 (1983 Summer): 129–153.
- UNEP. *Understanding Environment, Conflict and Cooperation*. Nairobi: UNEP, 2004.
- WCED. *Our Common Future*. Oxford UP, Oxford etc. 1987.
- Westing, H. Arthur. The Environmental Component of Comprehensive Security. *Bulletin of Peace Proposals* 20, 2, (1989 June): 129–134.
- WFUNA. *Millennium Project: Environmental Security Studies*. 2008.
<www.millennium-project.org/millennium/env-sec1.html>3.3.2-13.
- Woodrow Wilson Center (1995) *Environmental Change and Security Project*, Report no. 1, Washington, DC. (Spring) : 47 <<http://wilsoncenter.org/topics/pubs/report1a.pdf>>3.3.2-13.

ENVIRONMENT AND SECURITY:
THE CONCEPT OF ECOLOGICAL AND ENVIRONMENTAL SECURITY

by

DEJANA JOVANOVIĆ POPOVIĆ
Faculty of Security Studies, University of Belgrade
Gospodara Vučića 50, 11040 Belgrade
ddejana@eunet.rs

SUMMARY: The terms environmental and ecological security are often used interchangeably by both scientists and politicians, especially in Serbia. Whereas environmental security refers fundamentally to the threat of environmental degradation to political stability, ecological security refers to the creation of a condition where physical

surroundings of a community provides for all its needs without diminishing natural resources. Accordingly, ecological security is embedded in the concept of sustainable development. Various trends in the development of security concept and environmental changes are presented in this paper. Finally, scientific explanations of the terms environmental and ecological security are given.

KEY WORDS: ecological security, environmental security, sustainable development, conflicts